

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA KIBRIS: İLHAK VE İŞGAL SÜRECİNİN NEUE FREIE PRESSE'DE (VİYANA) TAKDİMİ

Erdem KARACA*

ÖZET

İlk olarak 1848'de yayın hayatına başlayan Neue Freie Presse (NFP), 1864 yılından itibaren Avusturya'nın önemli gazeteleri arasında kendisine yer bulmuştur. Gazetenin, politik olarak muhafazakâr, ekonomik olarak liberal bir çizgiyi benimsediği belirtilmiştir. Birinci Dünya Savaşı esnasındaki haberciliği, birçok gelişmeye ışık tutabilme özelliği göstermiştir. Araştırmada kaynak olarak yararlanılan gazetenin, Ocak 1914-Ekim 1918 yılları arasındaki nüshalarında Kıbrıs'la ilgili çıkan haberler ve yazılar dikkatlice taranmış, akademik çalışmaya dönüştürülecek hâle getirilmiştir. Yabancı basın vasıtasıyla, NFP üzerinden; genel olarak Kıbrıs tarihine, özel olarak da Kıbrıs Türk Tarihi'ne ışık tutulmaya çalışılmıştır. Giriş, 1. Hedefteki Ada: Kıbrıs, 2. Bir Gaspın Adı: Kıbrıs'ın İlhakı, 3. Uluslararası Hukuka Aykırılık: Bir Dizi İhlaller, 4. Tarafsız Devletlerin Durumu ve İngilizlerin Yunanistan Baskısı, 5. Savaş Biterken: Yenilenler, Yenilenler ve Kıbrıs, 6. Sonuç ve Değerlendirme ana başlıklar olarak saptanmıştır. Kıbrıs'ın önemi, işgal, ilhak, aldatmaca, hukuksuzluk, rekabet, ticaret, dayatma, şantaj gibi mevzular ilgili başlıklar altında ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs Meselesi, Türk-İngiliz İlişkileri, Türk-Alman İlişkileri, Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı, Neue Freie Presse.

ABSTRACT

CYPRUS IN WORLD WAR I: PRESENTATION OF THE PROCESS OF ANNEXATION AND OCCUPATION IN NEUE FREIE PRESSE (VIENNA)

First started to publication in 1848, Neue Freie Presse (NFP) has found place among the significant newspapers in Austria since 1864. It has been stated that the newspaper has adopted a conservative line politically and a liberal line economically. During the World War I, its journalism has shed light on many developments. In issues of the newspaper which were used as a reference for a research between the years of January 1914 – October 1918, news and articles about Cyprus has been searched carefully, they have been turned into a form ready for an academic research. Attempts have been made to shed light on the history of Cyprus and especially on Cyprus Turkish history over NFP via foreign press. Introduction, 1. Island on Target, 2. A Name of Robbery: Annexation of Cyprus, 3. Contrariety to International Law: A Series of Violation, 4. Situation of Neutral States and The British pressure on Greece, 5. When the War Ends: Winners, Losers and

* Yrd. Doç. Dr., Bitlis Eren Üniversitesi, Tarih Bölümü (erdm.karaca@hotmail.com)
YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C. IX, No. 2, (Ekim 2016)

Cyprus, 6. Result and Evaluation has been determined as main topics. The importance of Cyprus has been discussed under the topics related to subjects such as occupation, annexation, deception, lawlessness, competition, trade, imposition and blackmailing.

Keywords: Cyprus Issue, Turkish-British Relations, Turkish-German Relations, Ottoman Empire, World War I., Neue Freie Presse.

Giriş

Dünya ana kıtası içinde merkezi bir konumda bulunan Kıbrıs, Avrupa, Asya ve Afrika'ya neredeyse eşit uzaklıkta yer almakta olup, Girit ile birlikte su geçiş yollarının da kesiştiği bir hat üzerinde durmaktadır. Daha geniş bir açıyla bakıldığında ada, Türk Boğazları ve Mısır su yolu (Süveyş) arasında yer almasının yanında, Avrasya-Afrika bağlantısının en hayati su havzaları olan Körfez ve Hazar havzaları ile Aden ve Hürmüz suyollarının da nabzını tutacak sabit bir üs ve uçak gemisi pozisyonundadır (Karaca, 2010: 1).

1928 yılında adanın İngiliz egemenliğindeki 50. yılını kutlamak için basılan bir pul.¹

¹https://www.google.com.cy/search?hl=tr&site=imghp&tbm=isch&source=hp&biw=1280&bih=699&q=stamp+cyprus+1878-1928&oq=stamp+cyprus+1878-1928&gs_l=img.3...22182.37912.0.38282.22.14.0.8.0.0.148.1636.2j12.14.0....0...1ac.1.64.img..0.13.1524...0j0i30k1j0i5i30k1j0i8i30k1.LPrY21X1PGQ#imgcr=79AFa8D26h7BUM%3A

Yüzölçümü 9000 km² civarında olan Kıbrıs'ın nüfusu ise yaklaşık olarak 250 bin kadardı. Kıyı şeridinin girintili olması gemilerin kolaylıkla demirlemesine fırsat vermekteydi. Çok dağlık bir yapısının bulunması ise, yüksek verimliliğin önündeki en büyük engeldi. Çok eski ve mücadeleli bir tarihe sahip bulunan Kıbrıs; Hitit, Fenike, Grek, Asur, Mısır, Makedon, Roma, Bizans ve Venedik hâkimiyetlerinin ardından, 1570'ten itibaren Osmanlı Devleti'nin bir parçası olmuştur.² 1869 yılında Süveyş Kanalı'nın devreye girmesiyle birlikte dünya ticareti açık denizlerden Akdeniz bölgesine yönelmeye başlayınca, Kıbrıs'ın stratejik ve jeopolitik değeri daha da artmış (Tamçelik, 2011: 1513) ve Osmanlı'nın en çok dikkatleri üzerine çeken mülklerinden biri olmuştur.

Mülk arzusunu karşılamak isteyen devletlerden biri olan Rusya, 1878'de biten savaşın ardından gerçekleşen Ayastefanos Antlaşması'yla birlikte Türkiye'den (Osmanlı'dan), Kars, Ardahan ve Batum'u da içine alan 39.000 km²'lik bir bölgeyi talep etmiştir. Ancak, Berlin Kongresi'nden sonra 27.000 km²'lik alana razı bırakılan Rusya, aynı zamanda İngiliz Büyükelçi Layard ve Sadrazam Saffet Paşa arasında imzalanan Kıbrıs Sözleşmesi (4 Haziran 1878) gerçeğiyle karşı karşıya kalmıştır. Sözleşmeye göre; Rusya Kars, Ardahan ve Batum dışında herhangi bir Saltanat toprağına saldıracak olursa İngiltere askeri yardımıda bulunacaktı. Bunun gerçekleştirilebilmesi için de, İngiltere'nin Kıbrıs'a yerleşmesine ve yönetmesine izin verilmiştir. Sözleşmeye 1 Temmuz'da eklenen bir hükümle, Rusya'nın işgal ettiği yerlerden ayrılması durumunda, İngiltere de Kıbrıs'ı terk edecek ve Türkiye'ye geri verecekti.³ Sultan II. Abdülhamit, "Hukuk-ı şahaneme asla hâlel gelmemek şartıyla muahedenameyi tasdik ederim" kaidesiyle anlaşmayı onaylamış, böylece kendi hükümlerini sağlama almak istemiştir (Bostancı, 2015: 321).

1. Hedefteki Ada: Kıbrıs

² "Annexion von Zypern durch England.", *Neue Freie Presse (Abendblatt)*, 6 November 1914, Nr. 18033, s. 2.; Çalışmadaki dil, üslup ve ifade hususu NFP gazetesinin meseleleri ele alış biçimiyle doğru orantılıdır. Amaç, gazetenin yazılarındaki orijinalliğe sadık kalınarak, bilimsel bir yaklaşımın ortaya konmasıdır.

³ 1897'de Kars Eyaleti'nin nüfusu 282.000, yüzölçümü 18.647 km² iken, Batum ile Artvin'in oldukça kozmopolit hale gelmiş toplam nüfusu 142.000, yüzölçümü ise 6953 km² olarak tespit edilmiştir. Petrol sevkiyatının önemli bir bağlantı noktası olan Batum, 1878 Berlin Antlaşması ile serbest liman statüsüne kavuşturulmuştur. Ancak, bu statüye 1886 yılında son verilmiştir. Bkz., "Rußlands neue Grenzen.", *Neue Freie Presse*, 5 März 1918, Nr. 19227, s. 3.; Kıbrıs'ı Roma'nın bir parçası gibi gören İtalyan basını, "Kutsal Ada, İstanbullu harem ağaları tarafından Londralı tefecilere satıldı." şeklinde tepkili manşetler atmıştır. Bkz., Meltem Onurkan-Samani, *Kıbrıs'ta Bir Sömürge Kurumu: Kavanin Meclisi (1882-1931)*, Hacettepe Ü. Sos. Bil. Enst. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2007, s. 28.

Sultan'ın Kıbrıs'ı İngiltere'ye bırakmasının ardından, adayla ilgili Kraliçe Viktorya'ya mektup yazan Başbakan Benjamin Disraeli, "Kıbrıs, Batı (ön) Asya'nın anahtarıdır" mütalaasında bulunmuştur (Şahin, 2012: 58). İngiliz devlet adamları Disraeli (Lord Beaconsfield) gibi, Chamberlain ve Llyod George da yürüttükleri çalışmamlarla, hangi alanların gelecekte İngiltere için en iyi fırsatları sunduğunu tespit etmişlerdir. Berlin Kongresi'nde Büyük Britanya'nın, Rusya'yı tahkir ederek Kıbrıs'ı ele geçirme isteği bu nedenle önemli olmuştur.⁴

1877-1878 (93) Osmanlı-Rus harbinin dikkate değer yanlarından birisi de, Rus yanlısı bir politika izleyen İran'ın tavrı olmuştur. Rus kuvvetlerine 4.000 asker ve bir miktar top ile yardımda bulunan İran yönetimi, Osmanlı lehine bir duruş sergileyen kendi devlet adamlarının itirazları dolayısıyla zaman zaman tek düze bir yaklaşımdan uzaklaşmışsa da, somut olarak hep Rusya'ya yakın durmuştur. Öyle ki, İran Şahı Avrupa'ya gerçekleştireceği seyahati esnasında, kendisine mihmandarlık (rehber) edecek kişi olarak Prens Mençikof'un görevlendirilmesini kabul etmiştir (Yapıcı, 2012: 331).

Rusya ve İran'ın hedefinde olan Osmanlı, İngiltere'nin de yakın ilgisine maruz kalmıştır. XIX. yüzyılın başlarında yürüttüğü politikayla, Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü muhafaza etmeye namzet görülen İngiltere, bunun mümkün olmadığı hallerde devleti parçalamak yerine, bağımsızlık talep eden toplumlara özerklik vermek ve bağlı devletler meydana getirmek suretiyle politikasını güncellemiştir (Günay, 2007: 115).

Anlaşılan odur ki, Kıbrıs'a yerleşilmesi, İngilizlerin yürüttükleri haince siyasetin en öğretici örneklerinden biri olma özelliğini taşımaktaydı. Berlin Kongresi öncesinde, 4 Haziran 1878 günü Osmanlı Hükümeti ile bir sözleşme imzalayan İngiltere, Küçük Asya (Anadolu), Suriye ve Mezopotamya'daki beklentilerini garanti altına almıştır. Yıllık 92.800 Pound tazminat ödemek karşılığında Kıbrıs'ı işgal ve yönetme fırsatı bulan İngiltere, Türkiye'nin koruyucusu olma vasfını da elde ettikten sonra, uzun yıllar Türkiye'ye yönelik aldatmacı bir siyaset takip etmiştir. Acımasız ihanet olarak nitelendirilebilecek olan bu durum, sözleşmenin mürekkebi daha kurumadan başlamıştır. Ayastefanos'un zorluklarını hafifletmek için Berlin'de toplanan kongrede, İngiltere'nin yürüttüğü siyaset, Osmanlı'nın ne şekilde parçalanacağına yönelik olmuştur. Türk Heyeti'nin, Batum'un Osmanlı'dan koparılması girişimine tanık olması, bu durumun ilk işareti sayılabilirdi. Ayrıca, Besarabya'nın Romanya'dan

⁴ "Die Großkampftage und der Friede.", *Neue Freie Presse*, 23 August 1918, Nr. 19394, s. 1.

alınarak Rusya'ya verilmesi, İngiltere'nin hilelerine delil gösterilebilirdi.⁵

Kıbrıs'ı kontrol altına alan İngilizler, adada Ermenilerin Osmanlı Devleti aleyhinde faaliyette bulunmalarına mani olmayarak, bir bakıma koruyuculuk vazifesini nasıl ifa edeceklerini de göstermiştir. Öyle ki, Anadolu'da Müslümanlar tarafından öldürüldü denilen Ermenilerin önemli bir kısmı değişik yollardan Kıbrıs'a geçmiş, burada mahalli yönetime 1000 Lira vergi vererek silah satın almış ve Anadolu'da çıkarılacak isyanlar namına talim ederek, hazırlanmışlardır (Günay, 2007: 124).

İlerleyen zamanlarda Rusya ile Reval Antlaşması'nı imzalayan İngiltere, zaferlerine yeni bir zafer eklemiştir. Bu sayede, Balkan halklarını kışkırtacak bir vekil bulunmuştur. Sübvansiyon ve yönlendirme gücünü kullanacak olan İngiltere, perde arkasından, hiçbir hasara maruz kalmadan Rusya ve tüm diğer Slavları ustaca sevk ve idare ederek, doğuda yeni ve sürekli bir oluşum başlatmıştır. Habsburg İmparatorluğu ile müttefiklerine karşı büyük bir satranç oyunu kuran Londra, doğu ekonomisinde de işlerini istediği gibi yürütmeyi başarmıştır. Oysa, daha 9 Kasım 1876'da, Lord Beaconsfield (Disraeli) yaptığı açıklamalarda, hiçbir devletin İngiltere kadar barışın korunması için uğraşmadığını belirtmiştir. Kendilerinin saldırgan bir yaklaşım sergilemediklerini ileri süren İngilizler, 1874'ten itibaren Yemen'den başlamak üzere, Basra Körfezi (1875), Belucistan (1877), Transval (1877), Kıbrıs (1878), Lesotho (1881), Mısır/Süveyş Kanalı (1882), Birma (1886), Zanzibar (1890), Uganda ve Matebeleland (1890-1894) bölgelerinde sınırlarını sürekli olarak genişletmişlerdir. Savaş stratejisini başarıyla yürüten İngiltere, eş zamanlı olarak basını da aktif bir güç olarak kullanmış ve yürüttüğü algı operasyonlarıyla başka uluslar üzerinde büyük bir etki sahibi olmuştur. Gazeteler ve gazeteciler hiçbir şekilde Londra ve elçiliklerden/konsolosluklardan bağımsız hareket etmemişlerdir. Sürekli olarak, tılsımlı birer hususmuş gibi "liberalizm", "özgürlük" ve "anayasa" konuları işlenerek insanların kafası karıştırılmış ve böylece diğer ulusların otoriteleri zayıflatılmış, savaşa sebebiyet verilmiştir. 1912 yılından itibaren Times ve Noviya Vremija üzerinden kurulan konsorsiyumlarla, bir yandan Panslavizm siyaseti işlenirken, bir yandan da Alman düşmanlığı oluşturulmaya/geliştirilmeye çalışılmıştır.⁶

2. Bir Gaspın Adı: Kıbrıs'ın İlhakı

⁵ "Die Annexion von Zypern. Amtliche Mitteilung aus London.", *Neue Freie Presse (Abendblatt)*, 6 November 1914, Nr. 18033, s. 1. (Ek-1)

⁶ "Der Economist. Alexander v. Peez über England.", *Neue Freie Presse*, 27 April 1915, s.18, Nr. 18203, s. 18.

Berlin Antlaşması'nı müteakip Osmanlı'nın elinde kalan son Balkan toprakları (bilhassa Makedonya) üzerinde Bulgaristan, Yunanistan, Sırbistan gibi küçük Balkan devletleri, büyük Avrupa devletlerinin de desteğiyle hak iddiasında bulunmuşlardır. Makedonya'da doğan ve henüz Osmanlı'dan ayrılarak bir ulus devleti kurma fikri bulunmayan İttihat ve Terakki, yine de Balkan milletleri ile bir ortak noktada buluşmuştur. O da, Abdülhamit sultasını sona erdirmektir. Amaç hâsıl olmakla birlikte, bütünlük ve birlik sağlanamamış, tersine savaş patlak vermiştir (Şıvgın, 2012: 2-4).

Balkan Savaşı esnasında Doğu Akdeniz adaları oldukça dikkate değer bir noktaya ulaşmıştır. Kıbrıs'ta arkeolojik çalışmalar yürüten Almanlar durumu yakından gözlemlemiş ve yaklaşık 35 yıldır İngiltere'nin işgali altında bulunan adanın, artık bir ilhakla karşı karşıya olduğunu ileri sürmüşlerdir.⁷ Balkanlarda gözlemlenen boykot, malların iadesi, göçmen, tazminat gibi meselelerin çözüme kavuşturulması için çalışmalar yürüten İngiliz ve Rus hükümetleri, komisyonlar kurarak etkilerini devam ettirmek niyetindeydiler. Hatta yürütülecek çalışmalara Kıbrıs Başpiskoposu'nun dâhil edilmesi de öngörülmüştür.⁸

Londra Antlaşması'nın ardından görülmüştür ki, Osmanlı Asya'da da huzur bulamayacaktı. Kıbrıs'a yerleşen İngiltere'nin, Asya'nın korunması taahhüdünü yerine getireceği hususu ise sadece bir yalan ve aldatmacadan ibaretti. Bütün gelişmelere rağmen Türkiye büyük bir güçtü. Büyük Savaş'ın seyrini değiştirebilecek gerçek bir etkiye sahipti. Güçlü ve cesur ordusu Balkan Savaşı'nda büyük bir tecrübe edinmişti. Özellikle Hamidiye Zırhlısı'nın başardığı işler dikkate değer olmuştur. Bu nedenle, İngiltere ve Rusya'nın kendisine eziyet etmesine göz yummayacaktı. Dünya Savaşı'nda o ana kadar söylenmemiş bir sözü söyleyen taraf olacaktı.⁹ NFP açısından, Türkiye için akıllıca tavrın; savaşta, Almanya ve Avusturya-Macaristan'ın yanında yer alması gerektiği ve böylece kayıplarını telafi edebileceği yönünde olduğu şeklindedir.

Ordusunu modernize etmek için Avrupalı devletlerle kapsamlı temaslarda bulunan Osmanlı yönetimi, donanmasının yenilenmesi çalışmalarını İngiltere ile yürütmüştür. Amiral Gamble ve Amiral Limpus gibi İngiliz subaylara görev veren Bahriye Nezareti, Dünya Savaşı'ndan önce 30 Nisan 1914'te görev süresi dolacak

⁷ *Neue Freie Presse*, 11 Januar 1914, Nr. 17737, s. 37.

⁸ "Ein Schritt der Konstantinopler russischen Botschaft beim Patriarchat.", *Neue Freie Presse*, 18 Juni 1914, Nr. 17592, s. 5.

⁹ "Die Türkei eine bedeutende Macht.", *Neue Freie Presse (Abendblatt)*, 30 Oktober 1914, Nr. 18026, s. 1.

olan Amiral Limpus'un görev süresini uzatmak amacıyla, biten sözleşmeyi yenilemiş ve rütbesini de 30 Mayıs tarihinde Ferik Amiralliğe (Tümgenerallik/Korgenerallik) yükseltmiştir. 28 Haziran Saraybosna suikastının patlak vermesi sonucunda bir genel savaş tehdidi yaşayan İngiltere, Osmanlı Devleti namına inşa ettiği Sultan Osman ve Reşadiye gemilerine el koymuş, Babıâli de Almanya ile bir askeri anlaşma imzalamıştır. Böylece Osmanlı-İngiliz ortak çalışmaları kesilmiş, iki devlet savaş durumuna gelmiştir (Bedirhan ve Atabey, 2013: 135-136).

Almanların da desteği ve yönlendirmesiyle, İngilizlerin 1882 yılında işgal ettikleri Mısır'dan çıkarılmaları için Türk taarruzu gerçekleştirilmiştir. Hedefe ulaştığı takdirde Akdeniz'de yeniden bir güç dengesi oluşturulması öngörülmüştür. Özellikle İtalya, Tunus ve Mısır üzerinden Libya'ya yönelik devam eden baskıdan kurtulma imkânı bulmuş olacaktı.¹⁰

Fetihçi milletler iyi bilirler ki, hedefe ulaşmak için adım adım ve kademeli olarak ilerleme sağlanmaktadır. Bu esasa binaen, önce İtalya'yı elde eden Roma, sonrasında tüm Akdeniz bölgesini elde etmiştir. Benzer şekilde, yavaş ve sistemli bir şekilde ilerleyen İngiltere de, Afrika'da bir güç haline gelmiştir. Mısır'ı kolonisi haline getirmek isteyen Londra, ilk başta piramitler ülkesinde ticari ilişkiler tesis etmiştir. Lord Beaconsfield (Disraeli) döneminde Süveyş Kanalı'nın hisselerini satın alan İngilizler, büyük bir istek ve hırsla genişleyerek Süveyş'in batısına bayraklarını diktikleri gibi, Kıbrıs'la birlikte genişlemelerini sürdürmüşlerdir. İngiltere gibi Rusya da yüzyıl süresince Avrupa'da ve Asya'da Osmanlı'nın aleyhinde büyümüştür. Onlar için yapılması gereken son işlem; artık Osmanlı'ya son darbeyi vurmaktır.¹¹

Bütün dünya bilmekteydi ki, Fransa'nın özlemi Suriye idi. İtalya'nın Güneybatı Avusturya eyaletleri ve Trablusgarp, Rusya'nın İstanbul, Boğazlar ve Anadolu'nun büyük bir bölümü, Büyük Britanya'nın ise özellikle Mezopotamya ve Arabistan coğrafyalarıydı. Entrika siyasetleri ile bu özlemlerini karşılamaya çalışıyorlardı. Türkiye'nin kendini toparlamasına, iyileşmesine birbirleriyle yarışarcasına asla izin vermiyorlardı. Hiçbir uluslararası prensibe uymayı umursamıyorlardı. İngilizlerin Mısır'da mandaterliği, Kıbrıs'ta da ilhakı gerçekleştirmeleri Türkiye'ye silaha sarılmaktan başka bir seçenek bırakmamıştır. Çünkü mesele, Türkiye için bir varoluş, istiklâl ve bağımsızlık meselesi haline

¹⁰ "Genugtuung in der Türkei über das Vorrücken in Aegypten.", *Neue Freie Presse*, 11 November 1914, Nr. 18038, s. 5.

¹¹ "Rußland eine Gefahr für Rumänien.", *Neue Freie Presse*, 20 November 1914, Nr. 18047, s. 1,6.

gelmiştir.¹²

Türk kuvvetlerinin, Süveyş Kanalı'nın doğu kıyılarına varmış olması, İngiltere'nin sömürgeleri arasındaki erişim yollarını tehdit eder hale gelmiştir. Akdeniz, Kızıldeniz, Hindistan güzergâhının kilit noktası olan Mısır, Kap (Cape Tawn) merkezli ulaşımına nazaran yaklaşık 2 bin deniz mili daha avantajlı bir konuma sahipti. Süveyş'in zaman, emek ve para bağlamında İngiltere'ye sağladığı katkı bu nedenle son derece önemliydi. Türklerin taarruzlarına ilave olarak İngilizler, muazzam zorluklar altında hüküm sürdükleri Hindistan'da bir de Sepoy İsyanı ile karşı karşıya kalmışlardır. Hint Deniz Yolu'na hükmetmekten geri adım atması mümkün olmayan Londra'nın, Kızıldeniz'i kontrol ettiği gibi, Malta'yla birlikte, değerli bir katkı sağlayacağı mutlak olan Kıbrıs'ı da ele geçirerek, Mısır'ın ve bölgenin egemen gücü olmak hususunda ilerlemeye devam etmesi kaçınılmazdı.¹³ Söz konusu genişleme, tüm büyük güçler gibi, Osmanlı Devleti'nin de İngiltere ile yürüttüğü ilişkileri inişli-çıkışlı bir hale getirmiştir.

Almanya'nın yanında saf tutmasından dolayı Kıbrıs'ı ilhak etme kararı alan (5 Kasım 1914) İngiltere, bu kararı almadan önce 2 Kasım 1914 tarihinde Başkadı Mehmet Rıfat, Müftü Mehmet Ziyaeddin ve Evkaf Murahhası İrfan Bey'i Yüksek Komiser Goold Adams marifetiyle bilgilendirmiştir. Her üçü de İngiltere'yi, Osmanlı'ya karşı önlem almakta haklı bulmuştur. Kıbrıs Türk toplumu aydınları ise ilgili kararı vakar bir tevekkül ile karşılamalarına rağmen doğru bulmadıklarını belirtmişlerdir (Akgün, 2011: 13-14).

Kıbrıs'ı elde etmeleri, İngilizlerin nasıl bir hainlik siyaseti takip ettiklerini tespit etmek bakımından en öğretici örnek olarak gösterilebilir. Türkiye'yi, verdikleri taahhütlerle oyalayan ve aldatan Londra, vakti geldiğinde, Doğu Akdeniz ve Afrika'ya yönelik baskının bir merkezi durumunda bulunan adayı işgal etmiştir. Rum nüfusun ağırlıklı olduğu Kıbrıs'ı, Yunanistan'a devredip devretmeyeceği ise halledilmeyi bekleyen bir sorundu. Zira, daha önce ele geçirmiş olduğu İyon adalarını, Rum ahalinin talepleri doğrultusunda Yunanistan'a devretmişti. Durum bu defa farklıydı. Yunanistan'a bağlanmak amacıyla geçen zaman zarfında, ada sakinlerinin İngiliz yönetimine karşı gerçekleştirmiş oldukları ayaklanmalar her daim kanlı bir biçimde bastırılmıştır.¹⁴ Buna rağmen, Yunan ileri gelenleri, Rum metropolitler ve halk, İngiliz Yüksek Komiseri'nden Kıbrıs'ın ve

¹² “Am Note der türkischen Regierung an die Neutralen. Gegen die Forderungen das Ververbandes.”, *Neue Freie Presse (Abendblatt)*, 20 Januar 1917, Nr. 18826, s. 2.

¹³ “Die Türken am Suezkanal.”, *Neue Freie Presse*, 24 November 1914 Nr. 18051, s. 3.

¹⁴ “Die Annexion von Zypern.”, “Annexion von Zypern durch England.”, *Neue Freie Presse (Abendblatt)*, 6 November 1914, Nr. 18033, s. 1-2. (Ek-1)

Yunanistan'ın birleştirilmesini yaptıkları mitinglerle ve açıklamalarla dile getirmişlerdir.¹⁵

3. Uluslararası Hukuka Aykırılık: Bir Dizi İhlaller

Dünyada, devletlerin ve milletlerin uluslararası hukuka aykırı tavırlarının, 20. yüzyılın başında yaygın bir uygulamaya dönüştüğü bilinmektedir. Bu konudaki eksiklikler, ihmaller ve ihlaller İngiltere'nin tavırlarında açıkça görüldüğü gibi, öte yandan da, tüm tarafların ortak sorunu durumundaydı.

1878'de Kıbrıs'taki varlığını güçlendirmek isteyen İngiltere, altı idari bölgedeki Türk kaymakamlıklarının yerine İngiliz memurları görevlendirmiştir. İdarede ve mahkemelerde Türkçe ve Rumcanın yanı sıra İngilizce de resmi dil ilan edilmiştir. Bir adım daha atılarak, 14 Ağustos 1878 tarihinde, yeni düzenlemelerin hayata geçirilebilmesi için gerekli olan mevzuatın Kraliçe adına yürütülebilmesi yönünde karar alınmıştır. Kıbrıs'ın yönetiminden sorumlu olacak Koloniler Bakanlığı (Aralık 1878) kurulana kadar, Sir Gamet Wolseley ilk İngiliz yöneticisi sıfatıyla görevde bulunmuştur. Wolseley'den itibaren Türklerin tapu haklarına, vakıflara, taşınmaz mallarına, padişahın ve devletin mallarına el uzatmaya başlayan İngilizler, eskiden işçi ve kiracı durumunda oldukları vakıf ve devlet arazilerine el koyan Rumların girişimlerine seyirci kalmışlardır (Menekşe, 2013: 317).

Adayı ilhak eden İngilizler, Şeyhülislâm'ın temsiliyetini ortadan kaldırdıkları gibi, Şeriat Mahkemesi'nin varlığına da son (1914) vermişlerdir. Söz konusu karar ve uygulama İslâm dünyasında büyük bir öfkeye neden olmuştur.¹⁶ Oysa, Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında 4 Haziran 1878'te imzalanan iki maddelik Kıbrıs Muahedenamesi'nin ardından imzalanan 1 Temmuz tarihli ek antlaşmaya göre; adadaki Şer'i Mahkeme Müslüman ahalinin yalnız Şer'i işlerine bakmak üzere varlığını sürdürecektir, İngiliz Hükümeti tarafından atanacak bir memurla, Evkaf Yönetimi tarafından atanacak bir memur marifetiyle camilerin, İslâm okul ve mezarlıklarının ve de adada bulunan diğer İslâmi kurumların malları, mali kaynakları ve toprakları yönetilecekti. Esasında, İngilizlerin memnuniyetsizliğe neden olan uygulamalarına daha önceleri de rastlanmıştır. 1878

¹⁵ "Griechische Hoffnungen betreffs Zyperns.", *Neue Freie Presse*, 20 November 1914, Nr. 18047, s. 6.

¹⁶ "Die Annexion von Zypern.", *Neue Freie Presse (Nachmittagblatt)*, 9 November 1914, Nr. 18036, s. 3.; İngilizlerin adayı ne şekilde yönettiklerine dair bkz., Cemil Çelik, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs'ın İdari ve Sosyal Durumu (1878-1914)*, Akdeniz Ü. Sos. Bil. Enst. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Antalya, 2012.

Kıbrıs Anayasası'nı tahlil eden yazarlar/araştırmacılar, adı geçen anayasayı, Kıbrıs halkının varlığına yer vermeyen bir anayasa olarak nitelendirmişlerdir (Olgun ve Balıkcıoğlu, 2012: 820-821, 837).

İngilizlerin hegemonik tavrına ilave olarak, bir Amerikan gemisini durduran Fransız yetkililer, talimatname gereği, 18-25 yaş arasında bulunan bütün Osmanlı uyrukluların savaş esiri olarak kabul edildiğini belirterek, biri Kıbrıslı Müslüman olmak üzere iki kişiyi tutuklamışlardır.¹⁷

İngilizler, Mısır'da bulunan Alman, Avusturya ve Macaristan uyruklu yaklaşık 15 bin kişiyi gemilere bindirerek sınır dışı etmiş, Kıbrıs ve Malta'ya yönlendirmiştir.¹⁸ Ayrıca, başarılı bir kampanya yürüten İngiltere, sadece Lefkoşa'da 7 bin Yunanlı askeri aylık 120 Şilin karşılığında konuşlandırmayı başarmıştır.¹⁹ Doğuda İngilizlerin etkinliği günden güne artarken, Fransızların etkinliği ise azalmaktaydı. Vatikan ile görüşmelerde bulunan Fransızlar, Türkiye'deki misyonlarını garanti altına almak istedikleri gibi, bir yandan da Vatikan üzerindeki Alman etkisini kırmaya çalışmışlardır.²⁰

İskenderiye'deki İngiliz makamlarının hazırlamış olduğu bir rapordan edinilen bilgiye göre, özellikle ticaret alanlarında, her bakımdan Almanya ve Avusturya-Macaristan'ın tüm başarılarını yok etmek için sistematik bir çalışma yürütülmekteydi. Ticaret merkezleri işlemez hale getirildiği gibi, Malta'ya sürgün edilen öğretmenlerden dolayı da, faaliyetlerini yürütemeyen Alman okulları kapatılmıştır. Alman, Avusturya ve Macar uyruklu bankacılar, tüccarlar, sigorta mümessillikleri ve çalışanları sınır dışı edilmişlerdir. Malta'daki kamplar dolduğu için, sınır dışı edilen diğer kimseler Kıbrıs'a götürülmüştür.²¹

Anlaşılan odur ki, İngiltere ve Osmanlı Devleti savaşa girerken savaştan uzak gibi görünen Kıbrıs, Dünya Savaşı'nın odak noktalarından birisi haline gelmiştir. Burada bir esir kampı kurma çalışmalarına başlayan İngiltere, Fransa'yla

¹⁷ "Anhaltung eines amerikanischen Schiffes durch Franzosen.", *Neue Freie Presse*, 17 November 1914, Nr. 18044, s. 7.

¹⁸ "Verschickung der Österreicher und Deutschen aus Ägypten.", *Neue Freie Presse*, 3 Dezember 1914, Nr. 18060, s. 9.

¹⁹ "Anwerbung von griechischen Söldnern durch England.", *Neue Freie Presse (Abendblatt)*, 14 Dezember 1914, Nr. 18069, s. 2.

²⁰ "Der schwindende Einfluß Frankreichs im Orient.", *Neue Freie Presse (Nachmittagblatt)*, 14 Dezember 1914, Nr. 18071, s. 5.

²¹ "Englische Maßregeln gegen Deutsche, Österreicher und Ungarn in Aegypten.", *Neue Freie Presse*, 23 Dezember 1914, Nr. 18080, s. 8.

birlikte Çanakkale'ye yapılacak bir çıkartma harekâtının üssü olarak da adayı kullanmak istemiştir. İngiltere, müttefikleri olan Fransa'ya da aynı bölgede askeri tesis kurmak konusunda lojistik destek vermiştir. Bunun sonucu olarak aynı bölgede Fransızlar tarafından Ermenilere yönelik olarak askeri tesisler inşa edilmiştir. Adada sıkıyönetim uygulamalarına da başlayan Londra, İngiliz Yüksek Komiserliği aracılığıyla 4 Haziran 1915'te bir duyuruyla esirlerle ilgili hareket tarzlarını da belirlemiştir (Keser, 2013: 45).

Kıbrıs'ta adeta bir İngiliz devlet terörü estirilmiş, özellikle de Müslümanlar temel haklardan yoksun hale getirilmiştir. 130 Müslüman esir adadan çıkarılarak Malta'da sürülmüştür. Kapatılan Şeriat Mahkemesi'nin mensupları ise tutuklanarak Larnaka'ya götürülmüştür. Daha birçok kişi de çeşitli şekillerde suçlanarak tevkif edilmiştir.²² İngilizler, Müslümanların mülkiyet haklarını çiğnemeye başladıkları gibi, vatandaşlıktan çıkarma ve göçe zorlama gibi işlemlere de hız vermişlerdir. Uygulamaları ve kararları İngiliz Valisi nezdinde protesto eden Türk delegasyonu dahi tevkif edilmiştir. Türlü bahanelerle Avusturya menşeli stoklara da el konulmuştur.²³

Napolyon savaşlarından edinilen en önemli tecrübe; orduların ordulara karşı savaşıması gerektiği, sivilin mal ve can güvenliklerinin savaştan etkilenmemesi lazım geldiği yönünde olmuştur. Ancak, 1914'te başlayan savaştan önce sözleşmelerle sabit kılınan ne kadar kazanılmış hak var ise, artık tamamı hükümsüz kalmıştır. Bu durumun değişmesinin arkasındaki temel unsur ise, İngiltere'nin yürüttüğü ters yöndeki tavır olmuştur. Özellikle deniz hukuku ilkelerinin geçersiz kılınması, en başta gelen ihlaller arasında yer almıştır. Savaş, düşman ordularını kırma savaşı olmak yerine, düşman ekonomisinin imhası savaşı halini almıştır. Uluslararası hukuk yerle bir edilerek, şiddet ve kanunsuzluk hâkim kılınmış, işgal edilen yerlerde yaşayan halkların hakları ellerinden alınmıştır. Boer Savaşı'nda kural tanımayan İngiltere, yeni başlayan savaşla birlikte Türkiye'ye karşı da hak, hukuk tanımaz hale gelmiştir. Mısır ve Kıbrıs'taki faaliyetleri hukuksuzluğun en önemli delilleri arasında yerini almıştır. Rusya da, Doğu Prusya ve Galiçya'da benzer tavrı sergilemiştir. Bölgeden biat talep eden Rusya, talebinin reddedilmesi durumunda ölümden başka bir seçenek sunmamıştır.²⁴

²² "Schreckensherrschaft der Engländer auf Zypern.", *Neue Freie Presse*, 2 Januar 1915, Nr. 18089, s. 9.

²³ "Die Vergewaltigung von Mohammedanern durch Engländer.", *Neue Freie Presse (Abendblatt)*, 12 Februar 1915, Nr. 18130, s. 3.

²⁴ "Die Änderungen im Völkerrechte infolge des Krieges." (Anayasa Hukuçusu Prof. Conrad Bornhak'ın tespitleri), *Neue Freie Presse*, 13 August 1916, Nr. 18670, s. 14.

Amerikan yetkililerin açıklamalarına bakıldığında ise; Belçika başta olmak üzere pek çok yerde ihlallerin yaşandığına değinilmekle birlikte, İngiltere'nin yine de küçük ulusların koruyucusu olduğuna dikkat çekilmiştir. Boerler, Persler ve Kıbrıs Rumları bu koruyuculuğun birer unsuru olarak takdim edilmiştir.²⁵ Almanya'nın Belçika'da sözleşmelere aykırı hareket ettiğine değinilmesine rağmen, İngiltere'nin defalarca uluslararası deniz hukuku hükümlerini çiğnemesine, Kıbrıs ve Mısır'ı kendisine bağlamasına ve de tarafsızları mağdur etmesine değinilmemiş olması çifte standart olarak addedilmiştir. Almanya'nın kesinlikle bölgesel büyüme çabası içerisinde olmadığı ve hiçbir millete hükmetmeye çalışmadığı, tarihi bir sorumlulukla hareket ederek adalet için mücadele ettiğinin altı çizilmiştir.²⁶

4. Tarafsız Devletlerin Durumu ve İngilizlerin Yunanistan Baskısı

İtalyan senatosu, yayımladığı bir bildiriyle, siyasette dizginsiz nefretin yol açacağı zararlara işaret etmiştir. Senatör Garofalo, ateş püsküren sözlerle, uzun zamandır birlikte hareket ettikleri uluslara karşı düşmanlık sergilemelerinin doğru olamayacağını ve İtalya olarak savaşa girmeleri gerektiğini belirtmiştir. Diğer taraftan, Rus ve İngiliz tehdidi hisseden Danimarka, Norveç ve İsveç krallarının kısa süre içerisinde Malmö'de toplanacak olması İskandinav Savunma Birliği'nin kurulması yönünde önemli bir adım sayılabilirdi. Savaştan önce Norveç'e giden Fransa Başkanı Poincare, Rus Çarı'nın adeta bir elçisi gibi hareket ederek, Norveç-Rus ilişkilerini düzeltmeye çalışmıştır. Ancak savaşın başlamasıyla birlikte bu çabalar sonuç vermemiştir. Yüzyıldan fazla gecikmiş olan Kalmar Birliği artık Malmö görüşmelerinin ardından kurulabilirdi.²⁷

Tarafsızları yanında görmek isteyen İngiltere, yeni arayışlar içerisine girerek, Kıbrıs'ı Yunanistan'a bırakmanın bedeli olarak Atina'dan büyük bir askeri destek istemiştir. Telaffuz edilen rakam 30 bin asker civarında idi. Ayrıca, Bükreş Antlaşması'nda Yunanistan lehinde bir değişiklik yapılması da taahhüt edilmiştir. Ne var ki, söz konusu öneriler Atina'da istenilen etkiyi yaratmamıştır.²⁸

²⁵ "Stimmungen in den neutralen Staaten.", *Neue Freie Presse*, 17 Dezember 1914, Nr. 18074, s. 8.

²⁶ "Dernburg über Deutschlands Streben nach der Freiheit der Meere.", *Neue Freie Presse*, 25 April 1915, Nr. 18201, s. 10.

²⁷ "Stimmungen in den neutralen Staaten.", *Neue Freie Presse*, 17 Dezember 1914, Nr. 18074, s. 8.

²⁸ "Vergebliche Lockungen Englands in Athen.", *Neue Freie Presse*, 16 Januar 1915, Nr. 18103, s. 7.; İngiltere, Yunanistan'ı kendi yanına çekmek için, Müttefik devletlere karşı Kıbrıs'ı pazarlık konusu yapmıştır. Adayı, Yunanistan'a, resmen vermeyi teklif etmiştir. Ancak Yunan Kralı, savaşın içinde yer almak istemediği ve Osmanlıyla karşı karşıya gelmekten çekindiği için bu teklifi

Yunanistan’da bazı çevreler ve Kıbrıs Metropoliti, İngiltere’nin adayı ilhak etmesinin gelecekte burasını Yunanistan’a devredeceğine yönelik bir plan olduğunu düşünmüşlerdir.²⁹ İngiltere’nin, Kıbrıs’taki kiliseyi, din adamlarını ve enosisçi unsurları, Yunanlı siyasilere üzerinde bir baskı aracı olarak kullandığına dair en önemli gelişme, Koloniler Bakanı Bonar Law’ın Kıbrıs Yüksek Komiseri Clauson’a 16 Ekim 1915’te göndermiş olduğu telgriftir. Law, telgrifta; *“Lütfen (Kıbrıs’ın Yunanistan’a önerildiğini) başpiskoposa ve öteki önde gelen kimselere bildiriniz ve kendilerine, yinelenmesi uzak bir olasılık olan böyle bir avantajdan yararlanarak Kıbrıs’ın Yunanistan’a bağlanmasını sağlayabilmek için, derhal Atina’ya giderek istekleri doğrultusunda Kral ve Parlamento üzerinde baskı oluşturmalarını öneririz. Bu amaç doğrultusunda kendilerine elinizdeki bütün olanaklarla destek olmanız için tam yetkilisiniz”* diyerek, açık bir şekilde, Kıbrıs Yüksek Komiseri Clauson’u görevlendirmiştir (Göktürk, 2015: 309).

İtilaf devletleri, çağın ihtiyaçlarıyla ve beklentileriyle ilgisi olmayan delice ve kötülük içeren planlar tasarlamışlardır. Böyle olunca da, Viyana’nın da içinde bulunduğu güçler bu duruma isyan etmişlerdir. Rusya, İstanbul ve Çanakkale Boğazları’na hâkim olmaya çalışarak; Akdeniz’i çevrelemek, uluslararası taşımacılığı kontrol etmek, acımasızca ve hukuksuz bir biçimde Balkan devletlerini boğarak doğu ve batının tek hükümranı olmak istemiştir. Kuzey Denizi ve Atlantik kıyılarında da tarafsız ülkelere karşı İngiliz ikiye bölünmüşlüğü göstermiştir ki, artık sözleşmeler geçerliliğini kaybetmiştir. İngiltere; Kıbrıs, Malta, Süveyş ve Cebelitarık’a hükmederken, Rusya’da Türk boğazlarına odaklanmıştır. Bölge adeta bir fare kapanına dönüştürülmek üzereydi. Bu büyük oyun karşısında tarafsızların ne yapacağını önemi daha da artmış, Çanakkale’deki mukavemet ve başarının değeri gözlerden kaçmamıştır. Rus Dışişleri Bakanı Sasonov, Türkiye’yi hedef alan konuşmasında, makûs talihin yenileceğinden ve dünyanın merkezine doğru ilerleneceğinden bahsetmiştir.³⁰

Sasonov, eski ideallerin peşinden giderek Balkanları bir Rus eyaleti yapmanın gayreti içerisine girmiştir. İngiltere Başbakanı Asquith ise, parasal gücünü kullanarak tarafsız devletleri satın almanın planlarını yapmaktan geri durmamıştır. Para dışında sırt sıvazlama, tehdit, şiddet, şantaj, suikast, korkutma, eziyet gibi yollara başvurarak İttifak devletlerine karşı elde edebileceği tüm unsurları seferber etmek istemiştir. Ancak, başta Sofya ve Atina olmak üzere

geri çevirmiştir. Bkz., “Kıbrıs’ta İngiliz Dönemi”, http://users.metu.edu.tr/kktctntm/KKTC_tarihi/ingi_liz.html#_ednref16

²⁹ “Die Zukunft Zyperns.”, *Neue Freie Presse (Abendblatt)*, 10 Februar 1915, Nr. 18128, s. 3.

³⁰ “Der große Kampf um die Neutralen. Starke Erregung in der gesamten Diplomatie.”, *Neue Freie Presse*, 9 März 1915, Nr. 18155, s. 1.

birçok yönetimden aradığı desteği bulamamıştır.³¹

Öte taraftan, Lefkoşa'daki İngiliz Garnizonu askerleri Mondros'a sevk edilmeleriyle ilgili kararı öğrendiklerinde bir isyan başlatmışlardır. Tüm demirbaşları camlardan dışarı atmış, kışkılları da ateşe vermişlerdir. Büyük bir arzuyla Malta'ya geri dönmeyi talep etmişlerdir.³²

Akropolis gazetesi (Atina), Yunanistan ile Rusya'nın çıkarlarının çatıştığına değinerek, Rusya'nın Balkanları ve boğazları işgal etmesine bağlı olarak, Ege ve Küçük Asya'daki (Anadolu) vaziyeti gözler önüne sermek istemiştir. Limni, Midilli ve Kıbrıs'ın İngiliz işgali altında bulunması ise, katlanılması gereken bir başka hayati mesele idi. Tek kelimeyle Yunanistan'ın tarafsızlığının yaranlanması anlamına gelen söz konusu gelişmeler, aynı zamanda Yunanistan'ı ikinci bir Lüksemburg haline getirmek demekti. Bu durumda Atina kesinlikle savaşı kaybedecek olanın tarafında yer almamalıydı. Almanya, Avusturya-Macaristan bloğu savaşı kaybetmese de, kesinlikle mutlak galibi de olmamalıydı. Rusya ve İtalya karşısında Türkiye'nin varlığının korunması meselesi de, ayrıca Yunanistan'ın çıkarlarının korunması hususuyla yakından ilgiliydi. Almanya, Yunanistan ile Türkiye arasında iyi komşuluk ilişkileri geliştirebilirdi. Merkez kuvvetlere karşı bir ittifak Yunanistan açısından bir intihar olabilirdi. Hiçbir şekilde güçlü devletlerin öfkesi Yunanistan coğrafyasına çekilmemeliydi. Selanik'teki gelişmelerin, Atina'nın karşı gelmesine rağmen vuku bulduğunun resmi yollarla Almanya'ya iletilmesi gerekiyordu. Hangisinin Yunanistan'ın menfaatleri açısından daha iyi olacağına karar verilmeliydi. Balkanları dominyonlaştırmak isteyen bir Rus egemenliği mi, yoksa statükoyu devam ettirecek bir Alman, Avusturya-Macaristan üstünlüğü mü? Venizelos'un Romanya ile başlatıp Avusturya-Macaristan'ı da içine alarak geliştirmek istediği bir Balkan konfederasyonu kurulması fikri ise imkânsız görünüyordu. Akropolis'in ortaya koymuş olduğu çok yönlü yaklaşımların asıl amacı Yunanistan'ı tarafsız kılmak ve Balkanları tehlikeden uzak tutmaktır. Buna karşılık, Avusturya-Macaristan'ın bölge ülkeleri ve halklarıyla tesis edeceği ilişkilerin bu amaçla örtüşecek en geçerli seçenek olduğu görüşü, Viyana'nın ileri sürdüğü bir fikir olmuştur.³³

Kıbrıs Rumlarının, vakit geçirmeden Yunanistan'la birleşmek istediğini

³¹ "Die Vorschläge der Entente in Sofia abgelehnt.", *Neue Freie Presse*, 8 August 1915, Nr. 18305, s. 9.

³² "Meuterei einer englischen Garnison auf Zypern.", *Neue Freie Presse*, 17 August 1915, Nr. 18314, s. 7.

³³ "Österreich-Ungarn als Schützer der Selbständigkeit der Balkanvölker. Eine griechische Stimme.", *Neue Freie Presse*, 7 September 1915, Nr. 18335, s. 7.

İngiltere'ye ileten yasama konseyinin Rum üyeleri, Londra'nın kibirli tavrıyla karşılaşmış ve ret cevabı almışlardır. Tarifsiz bir ikiyüzlülük ortaya koyan İngiltere'nin bu tavrı aslında hiç de şaşırtıcı olmamıştır. Küçük halkların mağduriyetini önemsemeyen İngiltere, daha önce Kongo'yu da Belçika'ya devrederek benzer bir zihniyeti sergilemiştir. Bir süre önce Rusya'nın Bulgaristan'a yaşattığı acı, İtalya'nın Rodos ve On İki Ada ile Arnavutluk'ta uyguladığı haince siyasetin hafızalardan silinmez görüntüleri olmuştur. Gelineen noktada, dünyanın neredeyse tamamı için bir kriz zamanı söz konusuydu.³⁴

Yunan dış politikasının dış güçler tarafından belirleniyor olmasının üzerinden neredeyse yüz yıl geçmiştir. Girit Meselesi ve 1897 Türk-Yunan Savaşı, Venizelos'un hükümet etmesi, Balkan savaşları ve krizleri, adalar meselesi, Bizans ideali ve Anadolu'nun hedef gösterilmesi mevzuları bunlardan birkaçıydı. Yine de, Yunan halkının ve kralın son dönemlerde geliştirmiş oldukları tavır bu etkiyi kırma ümidini gündeme getirmiştir. Ne var ki, Çanakkale'ye yönelik gerçekleştirilen saldırılar Yunanistan'da tartışmaları yeniden alevlendirmiştir. Krallık Konseyi'nin tarafsızlık kararı almış olması iktidar-muhalefet (Venizelos) tartışmasına an itibarıyla nokta koymuştur.³⁵

Yunanistan'ı aktif bir biçimde yanında görmek isteyen İngiltere diplomatik teşebbüslerine hız vermiştir. Bir Sırp-Yunan ittifakının kurulması için, Kıbrıs'ı Atina'ya devretmek, baskı, para hususu da dâhil Ege'de ve Balkanlar'da birtakım düzenlemeler yapmayı pazarlık konusu haline getirmekten geri kalmamıştır. Petit Parisien, savaşa dâhil olacak bir Yunanistan'a; İyonya, Vardar'ın alt bölgeleri, Porto Lagos'la birlikte Bulgaristan'a ait Ege kıyıları ve Dedeağaç da Kıbrıs'a ilave olarak vaat edilmiştir. Zira, Yunanlıların Makedonya'da cepheye süreceği 300 bin kişilik bir taze kuvvetin İngiltere'ye sağlayacağı katkı çok büyük olacaktı. Teşebbüsler karşısında en fazla rahatsızlık hisseden devlet ise İtalya olmuştur. Adı geçen bölgelerde kazanımları bulunan İtalya bir kayıp ya da oldubittiyle karşılaşmak istememiştir.³⁶

³⁴ "Die große Schlacht in Frankreich und der Balkan.", *Neue Freie Presse*, 28 September 1915, Nr. 18356, s. 1.

³⁵ "Griechenland im Weltkriege. (Von Prof. Dr. August Heisenberg.)", *Neue Freie Presse*, 17 Oktober 1915, Nr. 18375, s. 3.

³⁶ "Das neue Angebot der Entente an Griechenland.", "Befürchtungen Italiens bezüglich der Versprechungen der Entente an Griechenland.", *Neue Freie Presse*, 23 Oktober 1915, Nr. 18381, s. 3-4.; "Die Krise im Vierverbände und in den Vierverbaudskabinetten.", "Ein italienisches Urteil über das Angebot der Entente.", *Neue Freie Presse*, 24 Oktober 1915, Nr. 18382, s. 3, 7.; "Fruchtloser Druck baskı auf Griechenland.", "Das Angebot Englands in Athen.", *Neue Freie Presse (Nachmittagblatt)*, 25 Oktober 1915, Nr. 18383, s. 2-3.

İtilaf bloğunun önemli devletlerinden Fransa’da on bir gün geçmesine rağmen kabinede bir dışişleri bakanının olmaması sıkıntıya yol açmıştır. Fransız basını, bir yandan bu durumu ele alırken, bir yandan da Kıbrıs’ın Yunanistan’a her ne ad altında olursa olsun teklif edilmesini zayıflık belirtisi ve itirafı olarak kaydetmiş, ayrıca kınamıştır. İtalya’nın kendi çıkarlarını müdafaa etmek maksadıyla Sırbistan ve Yunanistan’a karşı askeri hareketlilik içerisine girmesi sıkıntıları daha da artırmıştır. Bu nedenle Fransa ve İngiltere’nin üst düzeyde görüşmeleri büyük önem arz etmiştir.³⁷

Süreci yakından takip eden *Daily Mail* de, Kıbrıs’tan dolayı Atina’nın müttefiklerin (itilaf) tarafında yer almayı tercih etmesinin beklenmemesi gerektiğini belirtmiştir. Böyle bir yemin, Yunanistan’ın tavrını değiştirmeyeceği öngörülmüştür. Yalnız müttefiklerin, 300-400 bin kadar bir kuvveti Yunanistan’a göndermesi vaziyeti değiştirebilirdi.³⁸ Özellikle Venizelos taraftarları, Bulgarları, Yunanistan’ın baş düşmanı ilan etmiş ve Bulgar kuvvetlerinin Yunan sınırlarından uzaklaştırılmasını istemişlerdir. Onlara göre Kavala ve Selanik Bulgar tehdidi altındaydı. Bölgedeki kazanımlarının arkasında İngiltere’nin olduğunu ileri sürerek, artık Bulgaristan ve Türkiye’den çok çekinilmemesine karşın, İtalya’nın bölgedeki varlığından büyük endişe duyulduğu da ayrıca belirtilmiştir. Türkiye’nin İzmir ve çevresine hâlâ sahip olmakla birlikte Ege ve Balkanlar’dan geri çekilmiş bulunduğu, Kıbrıs’ın ise İngilizlerin sahipliği altında yer aldığı, buna bağlı olarak Girit ile Ege adalarını tehdit etme noktasına geldiği görülmüştür. Venizelos’un aksine, söz konusu gelişmeler karşısında Yunan Kralı, bedeli ne olursa olsun tarafsızlığını korumaktan yana tavır almıştır.³⁹

Kıbrıs Rum toplumu ise, adanın Yunanistan’a bağlanması yönündeki gelişmeleri memnuniyetle karşılamış ve Londra’ya bir teşekkür mektubu göndermiştir. Ancak İngiliz yönetimi, bu teklifin an itibarıyla geri çekildiğini, öncelikle Yunanlıların sadakatlerini ispatlamakla mükellef olduğunu ve Rumların adada yaşamakta olan diğer sakinlerin memnuniyetsizliğine sebebiyet vermemeleri karşılığını vermiştir.⁴⁰ Bu arada, Yunan-Sırp yetkililer arasında yürütülen görüşmeler neticesinde Sırbistan’dan gelen mülteciler Kıbrıs, Yunanistan, Korfu ve

³⁷ “Ein Besuch des Königs Georg in Paris.”, *Neue Freie Presse*, 26 Oktober 1915, Nr. 18384, s. 3.

³⁸ “Das Balkanunternehmen der Entente. Englands Anerbieten an Griechenland.”, *Neue Freie Presse*, 27 Oktober 1915, Nr. 18385, s. 3.

³⁹ “Die gegenwärtige politische Lage in Griechentand.”, *Neue Freie Presse*, 5 Dezember 1915, Nr. 18422, s. 3-4.

⁴⁰ “Die Annullierung des englischen Zypern Angebotes an Griechenland.”, *Neue Freie Presse (Abendblatt)*, 24 Dezember 1915, Nr. 18441, s. 3.

Sicilya'ya yerleştirilmiştir.⁴¹

5. Savaş Biterken: Yeneler, Yenilenler ve Kıbrıs

Savaş gücü ihtiyacını karşılamak noktasında, dünya toplumlarını bir kaynak olarak en verimli ve etkin kullanan ülkeler hiç şüphesiz İngiltere ve Fransa idi. İngiltere Afrika'dan 215 bin yerliyi (31.200'ü Güney Afrika, 82.000'i Mısır, 100.000'in üzerinde diğer Afrikalılar) savaş işçisi olarak Avrupa'ya götürürken, Fransa da 220 bin (75.900'ü Cezayir, 35.000'i Fas, 18.500'ü Tunus, 5.500'ü Madagaskar'dan) savaş işçisi temin etmiştir (Erol ve Bingöl, 2014: 182-183).

Kontrol edilen ya da hâkimiyet altına alınan yerlere bakıldığında da, dünyanın en avantajlısının İngiltere olduğu görünüyordu. Panama Kanalı, Halifax'tan (Kanada) Bermuda'ya, Atlantik'ten Pasifik'e, Batı Amerika sahillerinden Kolombiya Britanyası'na, Şangay, Hongkong, Singapur, Kolombo (Sri Lanka), Kuveyt, Mombasa (Kenya), Zanzibar, Hint Okyanusu, Cape Town, Lagos, Alman Denizi, Süveyş, Aden, Mısır Cebelitarık, Malta ve Kıbrıs coğrafyaları Britanya'nın sahipliği altındaydı. Bu nedenledir ki, Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) savaşı değerlendirmeye yönelik çağrısı orta ve küçük ölçekli güçler tarafında yankı bulmuştur. Malta, İtalya açısından çalınmış miras hükmündeydi. Kıbrıs, düşük bir bedelle pazarlık konusu yapılıyordu. Buna rağmen ABD, gergin bir Almanya yerine, her şeye rağmen sempatiyle baktığı İngiltere'yi kendisine daha yakın görmekteydi.⁴²

İngiltere'nin avantajlarının farkında olan Almanya, Sırbistan'a doğru yürüdüğünde şaşkınlık ve endişe yaratmıştır. Bu esnada Türkiye'nin İngiltere ile bir hesaplaşmaya karar vermesi tüm senaryoları baştan aşağıya değiştirecekti. Kıbrıs ve Mısır üzerinden kendisini müdafaa etme imkânı sağlayan İngiltere, ordusunun lojistik ihtiyacını karşılamak konusunda kapsamlı operasyonlar yapmak zorundaydı. Akdeniz, Kızıldeniz, Arap Denizi ve Basra yürütülecek faaliyetlerin merkez bölgeleri konumundaydı. Türkiye'nin Çanakkale'de elde ettiği başarı bu durumun en hayati misallerinden biri olmuştur. Belgrat üzerinden İstanbul'a, oradan da Anadolu, Suriye, Mısır ve diğer noktalara bağlantı sağlanması son derece önemi haiz bir plan ve gerekliliktir.⁴³

Almanların ve Osmanlı'nın ortaklaşa yürüttükleri çalışmalara, İngilizlerin

⁴¹ *Neue Freie Presse*, 21 Dezember 1915, Nr. 18438, s. 6.

⁴² "Der Economist. (Bernhard Dernburg über seine wirtschaftspolitischen Erfahrungen.)", *Neue Freie Presse*, 11 Dezember 1915, Nr. 18428, s. 15.

⁴³ "Die Besorgnis der Feinde vor unseren Orientplanen.", *Neue Freie Presse*, 20 Januar 1916, Nr. 18467, s. 2.

cevap vermedeki ustalığı dikkate değer olmuştur. Özellikle Hicaz mücadelesi, bu hususta tetkik edilmesi gereken olaylardan bir tanesidir. Bir yandan Babıâli'nin beklentilerine hizmet ediyormuş gibi görünen Şerif Hüseyin, bir yandan da İngiliz yetkililerle görüşmelerde bulunmuştur. Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında vuku bulan Hicaz mücadelesi, somut bir sıcak çatışma değil de, daha ziyade siyasi çerçeveli bir harp şeklinde tezahür etmiştir. İstanbul, Londra'ya karşı bu mücadeleyi kaybetmiştir, çünkü İngilizlerin Şerif Hüseyin'le yürüttükleri gizli yazışmaları deşifre edememiştir. Britanya ve Şerif Hüseyin istediğini elde eden taraf olmuştur (Bostancı, 2014: 121-131).

Öte taraftan, Akdeniz'e her türlü hukuksuzlukla hükmeden ve adeta bir örümcek ağı gibi alanı kaplayan İngiltere, bütün ticari faaliyetleri de kontrol altına almıştır. Çanakkale'yi geçerek Karadeniz mıntıkasını da kontrol etmek istemiş, ancak başarılı olamamıştır. Denizlerin özgürleştirilmesi konusunu gündeme getiren ABD Başkanı Wilson, tüm tarafsız devletlerin kullanım hakkına sahip olmaları gerektiğini beyan etmiştir.⁴⁴

Yunanistan'ın İtalya ile süregelen bölgesel çatışma ve hedeflerin karşılığı meselesi bir başka aşılması gereken husustu. İtilaf güçlerinin, barışın tesis edilmesiyle birlikte, Yunanistan'ı ve Venizelos'u memnun edecek bir adım atarak, Kıbrıs'la birlikte İtalyan işgali altındaki Ege adalarını Yunanistan'a iade edeceği, İtalya'ya da Türkiye hâkimiyetindeki Suriye bölgesinden pay ayrılacağı planlanmaktaydı.⁴⁵ Otto Hoetzsch'e göre; Rusya, evlilik yoluyla Yunan Krallığı ile bir akrabalık kurarak Yunanistan'ı kendi tarafına çekmeyi deneyebilirdi. Öte yandan; Ege, Kıbrıs ve Doğu Akdeniz'de sağlam bir pozisyon almış olan İngiltere, oyunu kuran taraf durumundaydı. Venizelos'un İngiliz yanlısı oluşu ise, bir diğer avantajdı. Sağlayacağı finansal destekle dibe vurmuş halde bulunan Yunan hazinesini ayağa kaldırmayı düşünen İngiltere, bu sayede Yunanistan'ın ipini tamamen eline alma imkânını da bulabilirdi.⁴⁶ Ne var ki, Yunanistan'ın finansal sorunlarını çözmenin hesabını yapan İngiltere'nin, Kıbrıs'ta egemenlik kurduğu andan itibaren, adaya Yunanistan'dan ihtiyaç maddelerinin ithalini yasaklayan taraf olması,⁴⁷ gelişmeleri bir başka yönde etkileyecek nitelikte olmuştur.

Bulgaristan tehdidine karşı diplomatik atağa geçen Venizelos, Romanya ile ilişkilerini geliştirmek için Bratianu'yla yazışmış ve beklediği desteği

⁴⁴ "England und der Friede.", *Neue Freie Presse*, 11 Juni 1916, Nr. 18608, s. 6-7.

⁴⁵ "Griechenland und die Entente.", *Neue Freie Presse*, 10 September 1916, Nr. 18698, s. 5-6.

⁴⁶ "Die schwere kriege in Griechenland.", *Neue Freie Presse*, 26 September 1916, Nr. 18714, s. 3.

⁴⁷ "Das Ultimatum der Entente an Griechenland.", *Neue Freie Presse*, 16 Dezember 1916, Nr. 18795, s. 2-3.

sağlamıştır.⁴⁸ Yunanistan'daki muhalefetin dozajını da artıran Venizelos, Kral'ı Bulgaristan, hak ve yükümlülükler üzerinden daha fazla sıkıştırmaya başlamıştır.⁴⁹

Öte taraftan, Kıbrıslı Rumlar Lefkoşa'da toplanarak, milli savunma gücüne katılmak yönünde karar almış ve şehirdeki kaleye Yunan bayrağı çekmişlerdir.⁵⁰

Bu arada savaşın hangi esaslar çerçevesinde sona erdirileceğine dair yaşanan gelişmeler hayret uyandırmaya devam etmekteydi. Öyle ki, İtilaf devletlerinin ABD Başkanı Wilson'a verdikleri nota, savaşın en çirkin parçası haline gelmiştir. İçerik itibarıyla akıllara durgunluk verecek ve şiddet içeren bir manzara gözler önüne serilmiştir. Milletler prensibi adına Alman Alsas-Loren'in Fransa'ya iadesi istenmiştir. Avusturya-Macaristan'ın bütünüyle parçalanması öngörülmüştür. Türkiye'nin de toptan imhası talep edilmiştir. Eğer milletler prensibi uygulanacaksa, o zaman Rusya'daki milletler ne olacaktı? İngiltere'nin hâkimiyeti altındaki Cebelitarık, Malta ve Kıbrıs ne olacaktı? Dahası, Mısır ve Hindistan ne olacaktı? Söz konusu yerlerde yaşamakta olan milletler İngiliz değillerdi. Demek ki, İtilaf bloğunun teklifi bir barış programı içermemekteydi, aksine bir savaş programı olma özelliği taşımaktaydı. Tarafsızlar ve tüm milletler, görülmüyordu ki, müttefik kuvvetlerin tehdidi altına girmektedir.⁵¹

Miljukov gibi devrimci Rus devlet adamları dahi, kendi perspektifinden, merkez kuvvetlerce vazedilen ilkeleri eleştirmişlerdir. Özellikle Avusturya-Macaristan'ın reorganizasyonu hususunun ele alınış biçimini doğru bulunmamıştır. Avusturya'nın kontrolündeki Ukrayna bölgesinin Rusya Ukrayna'sıyla birleşmesinin daha doğru olacağını belirtmiştir.⁵²

Kral V. George'un ülkesi milletler prensibini bir sopa gibi yeri geldiğinde monarşilere karşı kullanmak istiyordu. Ancak İrlandalıların duygularına ve isteklerine değer vermek söz konusu olduğunda, bu durumu hiç de ciddiye almıyordu. İkircikli tutumu hoş görmeyen İrlandalılar da ayaklanma başlatarak Britanya boyunduruğundan kurtulmak istemişlerdir. Kıbrıs Rum halkı ise,

⁴⁸ "Telegrammwechsel zwischen Bratianu und Venizelos.", *Neue Freie Presse (Abendblatt)*, 28 September 1916, Nr. 18716, s. 2.

⁴⁹ "Erklärungen von Venizelos.", *Neue Freie Presse (Abendblatt)*, 8 November 1916, Nr. 18757, s. 2.

⁵⁰ "Venizelos auf Kreta.", *Neue Freie Presse*, 28 September 1916, Nr. 18716, s. 2.

⁵¹ "Aeußerungen eines hervorragenden Diplomaten der Zentralmächte.", *Neue Freie Presse*, 13 Januar 1917, Nr. 18819, s. 3.

⁵² "Die Nationalitäts und Freiheitsprinzipien im Lichte unserer Feinde.", *Neue Freie Presse*, 2 Juni 1917, Nr. 18957, s. 2.

Londra'ya bir mektup yazarak ana yurtlarıyla birleşmek istediklerini belirtmişlerdir. Ancak İngilizler sıkı bir biçimde bu talebi geri çevirmişlerdir. Böylece İngiltere'nin dürüstlükten, ahlâki değerlerden ve faziletten yoksun olduğu tarafsız ulusların kafasında hâkim bir görüş haline gelmiştir. Bu ahvalde, merkez kuvvetlerin en öncelikli çabaları arasında hiç şüphesiz Başkan Wilson'u etkileme ve ikna etme hedefi vardı.⁵³

Bu arada ABD'nin dış ticaretinin Almanya'nın denizaltı savaşlarına yönelmesi sonucunda gerilemesi ve aynı zamanda bir Alman-Meksika ittifakının kurulması olasılığının gündeme gelmesi sonucunda, 6 Nisan 1917'de toplanan ABD Kongresi Almanya'ya savaş ilan etmiştir.

Fransa'ya bakıldığında, Başkan Poincare'nin yerini koruyup koruyamayacağı siyaseten bir tartışma konusu haline gelmiştir. Yine de, savaşın geleceği hakkında Avrupa'da bir kongrenin toplanması yönündeki çalışmalar sürmekteydi. İkiyüzlü ve sinsî gayretler içerisinde bulunan Londra, Adriyatik, Ege ve Küçük Asya'ya yönelik gizli planlarını hazırlamaktaydı. Açgözlülükle tüm bakışlarını Türkiye'nin büyük bir kesimine ve Alman kolonilerine dikmişti. Mısır ve Kıbrıs'taki vaziyetini muhafaza ederek, peşinen buraları sahiplenmişti.⁵⁴ Anlaşılan o ki, Downing Street'teki yetkililer ve Lloyd-George, ilhaksız ve tazminatsız bir barış asla öngörmemiştir. Hâlihazırda Kıbrıs, Mısır, Yunan adalarının bir kısmını elde etmişken, bir de Mezopotamya'ya gözünü dikmişlerdir.⁵⁵ İngiltere'nin planlarının ne olduğunun belli olmasına rağmen, İngiliz ve Fransız basını Kıbrıs'ın Yunanistan'a devredildiğine dair haberler vermişlerdir. Bir soru üzerine konuyu değerlendiren Venizelos, böyle bir hadisenin gerçekleşmemiş olduğunu ve Londra'da kaldığı süre içerisinde İngiliz yetkililerle bu mesele üzerinde görüşme fırsatı bulamadığını belirtmiştir.⁵⁶

Bu arada, 1915 yılının sonuna doğru Yunanistan'da konuşlanan İtilaf kuvvetlerinin ve yöneticilerinin, ülkede yol açtıkları görüş farklılığı Eleftherios Venizelos'un başını çektiği Londra yanlısı Yunan muhalefetine, savaşa girmek istemeyen Alman yanlısı Kraliyetin direncinin zaman içerisinde kırılmasına hizmet etmiştir. Fırsatı değerlendirerek Selanik'ten Atina'ya dönen Venizelos,

⁵³ "Die Antrittsbesuche des Grafen Herum in Deutschland.", "Die Antwort der Entente an Wilson.", *Neue Freie Presse*, 5 Januar 1917, Nr. 18812, s. 1. (Ek-2)

⁵⁴ "Rücktrittsabsichten des Präsidenten Poincare.", *Neue Freie Presse*, 12 August 1917, Nr. 19028, s. 1, 3.

⁵⁵ "Der vierte Kriegswinter.", *Neue Freie Presse (Abendblatt)*, 13 Oktober 1917, Nr. 19089, s. 1.

⁵⁶ "Keine Abtretung Zyperns an Griechenland.", *Neue Freie Presse (Abendblatt)*, 31 Januar 1918, Nr. 19195, s. 4.

Yunansitan'ın 29 Haziran 1917'de Almanya'ya savaş ilan etmesini sağlamıştır.

Savaş boyunca kaydedilen en önemli gelişmelerden bir tanesi, hiç şüphesiz uzun zamandır sıkıntı içerisinde bulunan Çarlık Rusya'nın çökmüş olmasıdır. 25 Ekim 1917'de Petersburg'da gerçekleşen Bolşevik İhtilali neticesinde Rusya'ya hükmeden 'Geçici Hükümet' yönetimi bırakmış, Vladimir İliç Lenin başkanlığında Smolni'de toplanan Sovyet Kurultayı (25-26 Ekim) ile birlikte Bolşevik Rusya'nın temelleri atılmıştır (Qafarov, 2008: 139). Çok geçmeden Rusların, 3 Mart 1918'de imzalanan Brest-Litowsk Antlaşması'yla savaş dışı kalmaları dünya tarihinin kaydettiği en hayati gelişmelerden biri olmuştur. Ancak, buna rağmen savaşta tehlikelerin ve mahrumiyetlerin bittiği söylenemezdi. Rusya'nın ifşa ettiği gizli belgelerden de anlaşıldığı üzere, İngilizlerin gizli planları hâlâ büyük tehlikeler içermekteydi. Rusya, artık kendi iç sorunlarını halletmeye odaklanacaktı. Türkiye'den almış oldukları Kars, Ardahan ve Batum'u da iade etmişlerdi. İngilizler bu duruma sadece omuz sallamışlardır. Kıbrıs konusunda üzerlerine düşeni yapmaya niyetli görünmemişlerdir. Böylece ülkesini korumak isteyen İstanbul, İngiltere'ye peşin ve yüksek bedelli bir ödeme yapmış denebilirdi. Türkiye, barış döneminde verdiği hiçbir şeyi geri alamamıştır.⁵⁷

27 Kasım 1917'de bir "Krallık Konseyi Emri" yayımlayan İngiltere, ada halkına İngiliz vatandaşlığına geçmeleri için iki yıllık bir süre tanımıştır. Vatandaşlığa alınmak için belirlenen şartlar şu şekildeydi: 1. Osmanlı uyruğunda olup da Kıbrıs'ta oturan (5 Kasım 1914'te gerçekten adada oturuyor olanlar), 2. 5 Kasım 1914'te geçici bir nedenle adada bulunmayan, ancak Osmanlı uyruğunda olup da Kıbrıs'ta oturuyor olanlar, 3. Adada yerleşik olmayan, ancak 5 Kasım 1914'te adada bulunan Osmanlı vatandaşlarından savaşın bitiminden sonra iki yıl içinde Yüksek Komisere başvurarak bağlılık yemini etmek ve yerleşiklik koşullarını yerine getirmek.

Bu şartlar altında İngiliz vatandaşı olmak istemeyen binlerce Türk, 1878 ve 1914'ten sonra 1917'de de Anadolu'ya yoğun bir biçimde göç etmek zorunda kalmıştır (Menekşe, 2013: 319).

1870'lerden 1914'e kadar geçen zaman zarfında her alanda büyük gelişmeler kaydeden Almanlara bakıldığında, üstünlüklerini devam ettirememişlerdir. Dünya savaşının çıkış sebebini; "Kezalik Fransa ve İngiltere Alman rekabetinden halas olmak için vücuda getirdikleri bu müthiş muharebede bütün dünyayı ateşe verdiler ve bu suretle bütün milletleri buna iştirak ettirdiler." şeklinde özetleyen Berlin, diplomatik ve siyasi propagandasını da bu yaklaşım

⁵⁷ "Friede mit einer Großmacht.", *Neue Freie Presse*, 4 März 1918, Nr. 19226, s. 1.

üzerine inşa etmiştir (Kaşıyuğun ve Çolak, 2014: 162). Savaşın başında üstünlük sağlasalar da, özellikle 1918 Martı ile Ağustos arasında Batı Cephesi boyunca devam eden çarpışmalarda, İngiltere ve ABD'den destek alan Fransızlar ülkelerini Almanlara kapatmaya başlamışlardır. Eylül 1918'de son karşı taarruzu düzenleyen Foch, 197 Alman tümenine karşı 102 Fransız, 60 Britanya, 42 (iki kat büyüklükte) Amerikan ve 12 Belçika tümeni kullanarak Almanları Fransız topraklarından atmıştır (Kennedy, 2002: 324).

Zorlu mücadelelerle dolu geçen büyük savaş, İngiltere'nin sağladığı büyük avantajlara sahne olmuştur. Sonun başlangıcı olarak, artık Almanya'nın barış için vereceği cevaba odaklanılmıştır. Filistin, Mezopotamya, Mısır, Kıbrıs ve Çanakkale'ye kadar tüm Ege adalarını elde eden İngiltere, uzun zamandır Alman ticaretini de geriletmeyi başarmıştı. Alacaklar konusunda Almanya'nın sınırlarını zorlamaması, itibarsızlaştırmadan ölçülü ve yapıcı davranılması; bütün insanlık için tekrar bir nefes alma ve savaşın acılarının dindirilmesi noktasında yeni bir geleceğin inşasını mümkün kılabilirdi.⁵⁸

6. Sonuç ve Değerlendirme

Büyük güçlerin iki bloğa ayrıldığı ve birbirine karşı adeta imha savaşına girdiği I. Dünya Savaşı'nda, Almanya'nın yanında yer alan Avusturya-Macaristan'ın, *Neue Freie Presse* (NFP) gazetesi özelinde de bir mücadele yürüterek, hem habercilik, hem de propaganda merkezli bir yayın politikası yürüttüğü düşünülebilir. Özellikle savaş dönemlerinde, tüm ülkelerin basın politikaları benzer mahiyetler kazanabilmektedir. Bu nedenle dil, üslup, tasvir ve aktarımda keskin ve suçlayıcı ifadelerle karşılaşılması son derece olasıdır. Mesela; NFP'de geçen, “İngilizlerin yürüttüğü haince siyaset”, “Acımasız ihanet olarak nitelendirilebilecek bu durum”, “Bu nedenle, İngiltere'nin kendisine eziyet etmesine göz yummayacaktı”, “Fetihçi milletler iyi bilirler ki”, “Bütün dünya bilmekteydi ki, Fransa'nın özlemi Suriye idi”, “İtalya'nın Rodos ve On İki Ada ile Arnavutluk'ta uyguladığı haince siyasetin hafızalardan silinmez görüntüleri”, “Büyük Britanya'nın, Rusya'yı tahkir ederek Kıbrıs'ı ele geçirme isteği”, “Kıbrıs'ta adeta bir İngiliz devlet terörü estirilmiş” gibi ifadelerle sıkça karşılaşılabilir.

Tarihin ilk dönemlerinde tüm güçlü devletlerin ve milletlerin ilgisi, Kıbrıs'ı, bir rekabet ve mücadele alanı haline getirmiştir. Hitit, Fenike, Grek, Asur, Mısır, Makedon, Roma, Bizans, Arap, Venedik, Osmanlı ve İngiliz

⁵⁸ “Die Deutsche Antwort bereits erteilt.”, *Neue Freie Presse*, 12 Oktober 1918, Nr. 19444, s. 2.

hâkimiyet mücadeleleri, nasıl ki adanın konumu ve sağladığı avantajlara matuf gerçekleşmiş ise, bundan sonraki zamanlarda da benzer mücadeleler hız kesmeden devam edecektir.

Eski dönemlerden itibaren, Akdeniz, Basra, Hazar, Karadeniz, Ege, Kızıldeniz havzalarıyla, Türk Boğazları ve Süveyş suyuolları arasından bir merkez olma özelliği gösteren Kıbrıs; Afrika, Asya ve Avrupa kıtalarını da Doğu Akdeniz’de birbirine bağlayan en önemli köprü durumundadır.

Coğrafi keşifler ve sanayi devrimini müteakip, dünya üzerinde geniş, büyük ve güçlü bir sömürge imparatorluğu kuran İngilizler, Hindistan, Mısır, Akdeniz, Cebelitarık geçidi ve anayurtları arasındaki bağlantıyı daha da güçlendirmek, Rusların, Türklerin ve ileride de Almanların tehdidine set çekmek için Kıbrıs’ı ele geçirmek istemiştir. Görülen odur ki, İngilizler bu amaçlarını gerçekleştirmek için çok büyük hassasiyet, dikkat ve kurnazlık isteyen bir çalışma içerisine girmişlerdir. Cebelitarık, Mısır ve Malta’yı kontrol altına aldıktan sonra, Osmanlı-Rus harbinden ardından imzalanan 1878 Berlin Antlaşması vasıtasıyla, Osmanlı yönetiminin de içinde bulunduğu acizlikten ve yetersizlikten yararlanarak, Kıbrıs’ı, ustaca ve kurnazca takip ettiği diplomasi sayesinde bir İngiliz üssü haline getirmiştir. Görünürde, Osmanlı’yı Ruslara karşı korumayı vazife edinen Londra’nın, Kıbrıs’ta yaptığı düzenlemelerle, esasında bir ilhakin altyapısını hazırladığı söylenebilir.

I. Dünya Savaşı’na yaklaşıldığında, adaya neredeyse tamamen tek başına sahip konuma gelen İngiltere’nin, Osmanlı mülküne yönelik daha büyük beklentiler içerisinde bulunduğu, tarihi bir gerçeklik olarak tespit edile gelmiştir. Mezopotamya, Anadolu, Filistin, Boğazlar, Basra gibi belli başlı coğrafyalar Londra’nın, ya bizatihi yerleşmek istediği, ya da kendisine bağlı birimler olarak yeniden örgütlediği bölgeler olmalıydı. Esasında, Osmanlı mülküne göz diken sadece İngiltere değildi. Ruslar, Fransızlar, Yunanlılar, Bulgarlar gibi nice irili ufaklı devletler ve topluluklar aynı arzuyu saklamaya lüzum dahi duymamışlardır. Bu rekabette aslanan, kimin ya da hangisinin, temel ve sonucu belirleyecek daha doğru hamleyi yapacağı ya da oyunu kuran taraf olacağıydı. Amaca ulaşmak için takip edilecek yolun ahlâki, hukuki ya da insani olmasının da, ayrıca hiçbir önemi yoktu. İngilizlerin, Kıbrıs’a yerleştikten sonra Kıbrıs Sözleşmesi’ne rağmen Müslüman ahalinin kazanılmış haklarını korumamaları, mal ve can emniyetini sağlamamaları, Hristiyan ahaliye görece daha fazla avantaj sağlamaları ve gözetmeleri, adaletsizliğin ve taraflılığın belli başlı emsalleri olarak kaydedilmiştir.

NFP’de belirtildiği gibi, yavaş ve sistemli bir şekilde ilerleyen İngiltere,

önce Afrika'da bir güç haline gelmiştir. Mısır'ı kolonisi haline getirmek isteyen Londra, ilk başta piramitler ülkesinde ticari ilişkiler tesis etmiştir. Lord Beaconsfield (Disraeli) döneminde Süveyş Kanalı'nın hisselerini satın alan İngilizler, büyük bir istek ve hırsla genişleyerek Süveyş'in batısına bayraklarını diktikleri gibi, Kıbrıs'a kiracı gibi yerleşerek genişlemelerini sürdürmüşlerdir. İngiltere gibi Rusya da yüzyıl süresince Avrupa'da ve Asya'da Osmanlı'nın aleyhinde büyümüştür. Onlar için yapılması gereken son işlem; artık Osmanlı'ya son darbeyi vurmaktır.

Dünya Savaşı başladığında Osmanlı adına inşa ettiği iki savaş gemisine el koyarak teslim etmeyen İngiltere'nin, adeta Saraybosna suikastının faturasını İstanbul yönetimine kestiği iddia edilmiştir. Bu da, ortaya çıkacak bir savaşta Britanya İmparatorluğu'nun Osmanlı Devleti'ne karşı cephe aldığı ve güçlü bir olasılıkla kendisiyle savaşacağına bir ön işareti sayılmıştır. Söz konusu yaklaşımın üzerine, bir de Babiâli'nin Almanya ile anlaşma imzalayarak siyasi ve askeri yakınlık içerisine girmesi, zaten kötü olan vaziyetin daha da bozulmasına sebep olmuş ve de Kıbrıs'ın ilhakına gerekçe sayılmıştır. İşgal ve ilhaka etkili tepki gösteremeyen Osmanlı Devleti, dünyadaki değişim ve dönüşüme bağlı olarak ülke içinde gelişmekte olan milliyetçilik, bağımsızlık, çıkar yanlısı kimseler ve gruplarla da başa çıkmak zorunda kalmıştır. Bu bağlamda; Kıbrıs'ın ilhakı esnasında, adada yönetici konumda bulunan din adamlarının ve Hicaz'da Şerif Hüseyin'in siyasi ve dünyevi birtakım niyetleri, Babiâli ve İslâm dünyasının içine düştüğü girdabın belli başlı unsurları haline gelmiştir.

Kıbrıs'ı savaş boyunca etkili bir biçimde kullanan İngiltere, bir yandan Müslüman ahalinin adadaki varlığını seyrekleştirecek, etkisizleştirecek adımlar atarken, bir yandan da adayı, adeta bir esir kampına çevirdiği kaydedilmiştir. Ayrıca, Fransa'yla birlikte askeri merkez olarak kullandıkları adayı, Küçük Asya (Anadolu) ve Çanakkale'ye yapılacak taarruzların merkez üssü haline getirmiştir. Uzun süre tarafsız devlet statüsünde kalmak için çaba sarf eden Yunanistan'ı, Kıbrıs'ı kendilerine devretmek vaadiyle Almanya ve Osmanlı'ya karşı savaşa sokmak istemişlerdir. Bu yolla Yunan siyasetini ve kamuoyunu bölmeyi de başarmışlardır. Kral, Kıbrıs yemine (NFP tabiri) itibar etmeden, tarafsız kalmak yönünde irade beyan ederken, Venizelos'un başını çektiği muhalefet ise, İngiliz yanlısı bir tavır geliştirmiştir.

Çarlık Rusyası'nın ihtilal dolayısıyla savaştan çekilmesiyle güç kaybeden İngiltere cenahı, taze ve büyük güç ABD'nin kendilerine katılmasıyla Almanya'yı durdurmuş ve geriletmiştir. Artık savaş sonrasında, özellikle Avrupa ve Osmanlı'nın nasıl şekillendirileceği büyük ölçüde İngiltere'nin insafına kalmış

görmektedir.

KAYNAKÇA

I. Gazeteler*

Neue Freie Presse (1914): 11 Ocak/January; 18 Haziran/June; 30 Ekim/October; 6, 9, 11, 17, 20, 24 Kasım/November; 3, 14, 17, 23 Aralık/December.

Neue Freie Presse (1915): 2, 16 Ocak/January; 10, 12 Şubat/February; 9 Mart/March; 25, 27 Nisan/April; 8, 17 Ağustos/August; 7, 28 Eylül/September; 17, 23, 24, 25, 26, 27 Ekim/October; 5, 11, 21, 24 Aralık/December.

Neue Freie Presse (1916): 20 Ocak/January; 11 Haziran/June; 13 Ağustos/August; 10, 26, 28 Eylül/September; 8 Kasım/November; 16 Aralık/December.

Neue Freie Presse (1917): 5, 13, 20 Ocak/January; 2 Haziran/June; 12 Ağustos/August; 13 Ekim/October.

Neue Freie Presse (1918): 31 Ocak/January; 4, 5, Mart/March; 23 Ağustos/August; 12 Ekim/October.

II. Kaynak Eserler, Araştırma ve İncelemeler

Akgün, Sibel, “Osmanlı İmparatorluğu’ndan Türkiye Cumhuriyeti’ne Geçiş Sürecinde Kıbrıs Türk Aydınları ve Jön Türk Hareketi ile Olan İlişkileri (1865-1918)”, *History Studies*, C. 3, No. 3, (Kasım 2011), s. 1-22.

Bedirhan, Yaşar ve Atabey, Figen, “Osmanlı Bahriyesi’nde Yabancı Danışmanlar (1808-1918)”, *Turkish Studies*, C. 8, No. 5, (Spring 2013), s. 127-139.

Bostancı, Mustafa, “Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı Devleti’nin Hicaz’da Hâkimiyet Mücadelesi”, *Gazi Akademik Bakış*, C. 7, No. 14 (I. Dünya Savaşı Özel Sayısı), (2014), s. 117-136.

Bostancı, Mustafa, “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin İlânı ve Buna Yönelik Tepkilerin Türk Kamuoyundaki Yankıları”, *Ankara Ü. Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 34, No. 57, (2015), s. 317-355.

Erol, M. Seyfettin ve Bingöl, Oktay, “Birinci Dünya Savaşı’nın Afrika’ya ve

* Gazetelerin künyelerini haber başlıklarıyla birlikte dipnotlarda gösterilmiştir. Çalışmadaki dil, üslup ve ifade hususu NFP gazetesinin meseleleri ele alış biçimiyle doğru orantılıdır.

Sömürgelere Etkisi”, *Gazi Akademik Bakış*, C. 7, No. 14 (I. Dünya Savaşı Özel Sayısı), (2014), s. 177-196.

Çelik, Cemil, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs’ın İdari ve Sosyal Durumu (1878-1914)*, Akdeniz Ü. Sos. Bil. Enst. (Yayımlanmamış doktora tezi), Antalya, 2012.

Göktürk, Turgay Bülent, “Rum Ortodoks Kilisesi’nin Kıbrıs’ta Karar Alma Sürecine Etkisi”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. XV, No. 30, (Bahar-2015), s. 295-345.

Günay, Nejla, “Kıbrıs’ın İngiliz İdaresine Bırakılması ve Bunun Anadolu’da Çıkan Ermeni Olaylarına Etkisi”, *Gazi Akademik Bakış*, C. 1, No.1, (Kış 2007), s. 115-126.

Karaca, Erdem, *Türk Basınında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin Kuruluş Süreci ve Türkiye’nin Kıbrıs Politikası (1975 – 1983)*, Gazi Ü. Sos. Bil. Enst. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2010.

Kaşıyuğun, Ali ve Çolak, Mustafa, “Savaş ve Propaganda: Birinci Dünya Savaşı’nda Alman Propagandası”, *History Studies*, C. 6, No. 5, (Eylül 2014), s. 157-176.

Kennedy, Paul, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*, Çev. Birtane Karanakçı, Türkiye İş Bankası Yay., 9. B., İstanbul, 2002.

Keser, Ulvi, “Kıbrıs’ta Çanakkale, Çanakkale’de Kıbrıs ve Bilinmeyenler Üzerine Bir Bakış”, *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, (2013-2/Temmuz-Aralık) (Kıbrıs Özel Sayısı-II), s. 43-51

Menekşe, Metin, “Berlin Konferansı Sonrasında Osmanlı-İngiliz İlişkilerinde Kıbrıs Meselesi (1878-1923)”, *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, (2013-1/(Ocak-Haziran) (Kıbrıs Özel Sayısı-I), s. 309-325.

Olgun, Kenan ve Balıkcıoğlu, Emrah, “The Times Gazetesi’ne Göre İngiliz Dönemindeki Kıbrıs’ta İdari Islahat”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, C. 9, No. 1, (2012), s. 816-844.

Onurkan-Samani, Meltem, *Kıbrıs’ta Bir Sömürge Kurumu: Kavanin Meclisi (1882-1931)*, Hacettepe Ü. Sos. Bil. Enst. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2007.

Şahin, İsmail, “Ermeni Olayları Sırasında Kıbrıs Adası’nın Rolü (1878-1900)”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, C. 8, No. 31, (2012), s. 57-81.

Şıvgın, Hale, “İttihat ve Terakki Politikalarının Balkan İttifaklarını Hızlandırmadaki Rolü”, *Gazi Akademik Bakış*, C. 6, No. 11, (Kış 2012), s. 1-15.

Tamçelik, Soyalp, “Kıbrıs’taki İngiliz Üslerinin Stratejik Önemi”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, C. 8, No. 1, (2011), s. 1510-1539.

Qafarov, Vasif, “Ekim 1917 Devriminden Sonra Bolşevik Rusya’nın Azerbaycan Siyaseti ve Bakü Sorunu”, *Gazi Akademik Bakış*, C. 2, No. 3, (Kış 2008), s. 139-151.

Yapıcı, Hakkı, “1877–1878 Osmanlı-Rus Harbi’nde Yabancı Devletlerin Tutumu”, *JASSS The Journal of Academic Social Science Studies*, C. 5, No. 5, (Ekim 2012), s. 325-333.

III. İnternet Kaynakları

<http://diepresse.com/unternehmen/geschichte/9835/> (NFP hakkında bilgi. Erişim: 03/02/2016)

http://users.metu.edu.tr/kktctntm/KKTC_tarihi/ingiliz.html#_ednref16 (Erişim: 20/05/2016)

